

ЧЕРТОК Л.П.,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач французької
мови кафедри іноземних мов
гуманітарних факультетів,
Одеський національний
університет імені І.І.Мечникова,
м. Одеса

ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ТА НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ШВЕЙЦАРІЇ ТА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Реалізація завдань Болонської Декларації відбувається по-різному у Швейцарії та Україні – країнах, що мають різні економічні та політичні системи.

Порівняння Швейцарії та України за 6 параметрами, розробленими Робочою групою з виконання положень Болонської Декларації, дає змогу виявити збіг та розбіжності у здобутках та невирішених проблемах вищої освіти цих країн.

Незважаючи на різні економічні та політичні контексти, у яких розвивається освіта у Швейцарії та Україні, та деяке випередження Швейцарії у темпах виконання вимог Болонського процесу, Україна за своїм потенціалом спроможна виконати головне завдання Болонської Декларації – забезпечення навчання впродовж життя.

Ключові слова: Болонський процес, цикли та інструменти, вища освіта, неперервна освіта, мобільність, якість освіти.

Реализация задач Болонской Декларации происходит по-разному в Швейцарии и Украине – странах с разными экономическими и политическими системами.

Сравнение Швейцарии с Украиной на основе шести параметров, разработанных Рабочей группой по выполнению положений Болонской Декларации, дает возможность выявить сходства и различия в достижениях и проблемах высшего образования этих стран.

Несмотря на разные экономические и политические контексты, в которых развивается образование в Швейцарии и Украине, и некоторое опережение Швейцарии в темпах выполнения требований Болонского процесса, Украина по своему потенциалу вполне способна выполнить основное требование Болонской Декларации – обеспечение образования на протяжении всей жизни.

Ключевые слова: Болонский процесс, циклы и инструменты, высшее образование, непрерывное образование, мобильность, качество образования.

The goals of Bologna Declaration are being implemented differently in Switzerland and Ukraine – in the states with different economic and political systems.

The comparison of Switzerland with Ukraine on the basis of six parameters that were worked out by the “Follow-Up” Group of the Bologna Declaration, makes it possible to reveal the similarities and differences in achievements and challenges of higher education in these countries.

In spite of different economic and political contexts of higher education in Switzerland and Ukraine and some advance of Switzerland in realization of the Bologna Declaration requirements, Ukraine potentially is fully capable to fulfil the main requirement of the Bologna Declaration – to guarantee life-long education.

Key words: Bologna process, cycles and tools, higher education, continuing education, mobility, quality of education.

80-90 роки минулого століття знаменуються початком перебудови вищої освіти у багатьох європейських країнах. Саме у ці роки країни Європи починають розробляти та реалізувати ідею єдиного освітнього простору, яка стане головним завданням Болонського процесу. Накреслюється низка тенденцій, які пізніше лягли в основу документів Болонської Декларації. Це зближення університетів та спеціалізованих закладів вищої освіти, традиційної загальнонаукової освіти і спеціального та професійного навчання; перехід на варіативний та багаторівневий характер вищої освіти, включення неперервної освіти у вищу освіту; підвищення професіоналізму педагогічних кадрів шляхом диференціації та індивідуалізації навчання; демократизація вищої освіти, розширення доступу до знань та зростання кількості й якості

освітніх послуг; розвиток суспільно-автономної моделі освіти, перехід від прямого державного до децентралізованого регулювання процесів вищої освіти (європейські та національні незалежні центри забезпечення якості вищої освіти) [1].

Разом з тим, у зв'язку з розбіжностями в економічних та політичних системах країн-учасниць, невирішеними залишаються проблеми соціального аспекту вищої освіти (інклюзивна освіта), мобільності студентів (брак національних програм розвитку мобільності), неперервного навчання (уніфікація концептуальної бази, валідація знань та компетентностей, придбаних у закладах формального та неформального підвищення загальнокультурного, спеціального та професійного рівнів, проблеми фінансування).

Метою дослідження, результати якого висвітлені у даній статті, є аналіз

та порівняння здобутків Болонського процесу у вищій та неперервній освіті Швейцарії та України, країн, що мають різні економічні та політичні системи. Його актуальність полягає у виокремленні невирішених проблем вищої освіти Швейцарії та України з огляду на завдання Болонської Декларації.

Нагадаємо, що Болонська Декларація була підписана міністрами вищої освіти 29 європейських країн у 1999 році. На той час лише 15 країн були членами ЄС, 11 країн – кандидатами у члени ЄС, а 3 країни – Ісландія, Норвегія і Швейцарія не входили до ЄС. Швейцарія, як і Україна, ще й сьогодні не входить до складу ЄС, при цьому обидві країни є активними учасниками Болонського процесу. Головними етапами реформаторського Болонського процесу були Сорбонська Декларація (1998), як провісник Болонського процесу, Болонська Декларація (1999), Пражське Комюніке (2001), Берлінське Комюніке (2003), Бергенське Комюніке (2005), Лондонське Комюніке (2007), Комюніке Левен/Лювен-ля-Нев (2009). Від одного етапу до наступного конкретизувалися та розширювалися завдання Болонського процесу при незмінності головних слоганів „Об'єднання через освіту” і „Освіта впродовж життя”.

У березні 2010 року (Будапешт-Відень) на Європейській конференції міністрів освіти були підведені підсумки першого десятиріччя дії Болонського процесу та офіційно відкрито Європейський простір вищої освіти. Звіт Робочої групи з виконання положень Болонської Декларації складено на базі офіційної інформації адміністративного характеру (закони, підзаконні акти, положення, рекомендації), що надійшли з країн учасниць Болонського процесу у період між серпнем 2009 та лютим 2010 років [4, с. 7–8]. Аналіз звіту дає змогу схарактеризувати сучасний стан вищої освіти країн-учасниць у контексті європейської інтеграції, зокрема Швейцарії та Укра-

їни [3].

Важливим здобутком Болонського процесу є його значне поширення в Європі та за її межами: за станом на лютий 2010 року нараховується 46 країн, що приєдналися до Болонського процесу та започаткували реформаторську діяльність у сфері вищої освіти. Україна офіційно підписала Болонську Декларацію у травні 2005 року, хоча модернізація вітчизняної вищої освіти почалася значно раніше.

Виокремлено шість важливих параметрів порівняльного опису стану вищої освіти країн-учасниць: 1) циклічність освіти та структура дипломів; введення основних інструментів Болонського процесу; 2) розвиток системи забезпечення якості освіти; 3) соціальний аспект вищої освіти; 4) освіта впродовж життя; 5) мобільність студентів; 6) вплив економічної кризи 2008–2009 років.

1. Структури й інструменти Болонського процесу.

Впровадження структур і інструментів Болонського процесу проходило на тлі інтенсивного розвитку систем вищої освіти та зміни політичних пріоритетів у Європі. Ріст кількості студентів супроводжувався ростом кількості вищих навчальних закладів, насамперед у галузі вищої професійної та технічної освіти, де з'явилося багато приватних ВНЗ, визнаних державою. В Італії, наприклад, за 10 років з'явилося 20 ВНЗ, а у Швейцарії відкрито низку вищих педагогічних шкіл, що входять до системи вищої освіти. Поряд із цим констатується й інша тенденція – зменшення кількості ВНЗ за рахунок їх перегрупування, укрупнення з метою створення більш значущої критичної маси [4, с.15].

Найбільш поширеною тенденцією у реформуванні структури циклів і дипломів є введення моделі, що представлена трьома циклами: перший цикл – 180-240 кредитів ЄКТС; другий цикл – 60-120 кредитів ЄКТС; третій цикл – написання дисертації (3-4

роки) без оцінювання у кредитах. Ця „класична” модель Болонського процесу має три різновиди, що уводяться у вищу освіту країн-учасниць на першому та другому циклах. Перша модель – 180+120 кредитів (3+2 академічних років, відповідно бакалавріат, магістратура). Ця модель зареєстрована у 19 країнах, у тому числі у Швейцарії. Друга модель (6 країн) – 240+120 кредитів (4+2 академічних роки). Третя модель зареєстрована у 4 країнах, у тому числі в Україні – 240+60/90 кредитів (4+1/1,5 академічні роки).

Інструментами Болонського процесу є ЄКТС, додаток до диплому, національна система кваліфікацій [4, с. 20–21]. У більшості країн-учасниць (36 з 46, у Швейцарії у тому числі) ЄКТС і додаток до диплому уведено у систему вищої освіти, до того ж часто у межах національного законодавства. Що до третього інструменту – Національної системи кваліфікацій її введення у національні системи вищої освіти, що планувалося на 2010 рік, відкладено до 2012 року, у зв'язку з вимогою узгоджувати з Загальноєвропейською системою кваліфікацій (Берген, 2005), та з прийнятою раніше у Лісабоні Європейською системою кваліфікацій неперервної освіти, які вживають різні дескриптори. Лише 8 країн-учасниць мають сертифіковані Національні системи кваліфікацій, а 11 країн (у тому числі Швейцарія та Україна) знаходяться на етапі розробки цих систем.

2. Забезпечення якості вищої освіти.

Протягом 10 років дії Болонського процесу 22 країни-учасниці відкрили Національне Бюро забезпечення якості вищої освіти, із яких половина – після 2005 року. Ці Бюро незалежні в юридичному та операційному планах від урядів, та від вищих навчальних закладів. Шість країн (Азербайджан, Ісландія, Молдова, Словаччина, Туреччина й Україна) мають централізовану систему керівництва якістю через міністерства освіти.

Наявність у більшості країн-учасниць незалежних органів забезпечення якості свідчить про децентралізацію управління, відхід від прямого державного регулювання процесів освіти.

3. Соціальні аспекти вищої освіти.

Головна вимога Болонського процесу в галузі соціальних аспектів вищої освіти полягає у тому, щоб забезпечити рівне представництво у вищій освіті різних верств населення, тобто забезпечити рівний доступ до знань. Утім, визнається недостатньою розробка цього аспекту як на рівні його концептуальної бази, так і в його реалізації. У Німеччині та Швейцарії, наприклад, іноземні студенти виділені в окрему категорію, а в Україні окремою категорією вважаються абітурієнти з сільської місцевості. Причинами низької представленості студентів із малозабезпечених сімей вважаються відсутність мотивації, занижена оцінка переваг вищої освіти, неякісна шкільна підготовка. У Швейцарії до цих причин відносять специфічні характеристики національних систем вищої освіти, а саме рання орієнтація дітей та селективна політика середньої школи.

Країни-учасниці Болонського процесу намагаються регулювати доступ до вищої освіти для цих категорій студентів за допомогою спеціальних процедур прийому до ВНЗ, адресних стипендій, фінансової підтримки.

4. Неперервна освіта у системі вищої освіти.

Включення неперервної освіти у національні системи вищої освіти з метою розширення доступу до освітніх послуг (Комюніке Левен/Лювенля Нев, 2009) збільшило значущість неперервної освіти та сприяло розробці країнами-учасницями відповідних мір у цій галузі. Загальна тенденція у країнах-учасницях щодо неперервної освіти полягає у розробці та прийнятті спеціального законодавства, яке покладає відповідальність за неперервну

освіту на заклади вищої освіти.

На Європейському та міжнародному рівнях не існує єдиного, загально-визнаного визначення терміну „неперервна освіта”, що складає перешкоди у розробці послідовної політики у цьому питанні.

У Швейцарії неперервна освіта може означати: 1) несертифіковані освітні послуги і цим вона відрізняється від післядипломної освіти, яка передбачає обов'язкову видачу державного освітнього документу; 2) освіту, що є продовженням базової вищої освіти і в цьому випадку післядипломна освіта розглядається як частина неперервної освіти.

Рівень інтеграції неперервної освіти у вищу освіту свідчить про те, що при наявності широкого визнання цього сектору як місії ВНЗ, він не стає на практиці пріоритетним напрямом розвитку національних систем вищої освіти. Отже, країни-учасниці роблять сьогодні акцент на співробітництві вищих навчальних закладів і приватного сектору, що має на увазі: 1) розробку змісту програм неперервної освіти; 2) регулярні зустрічі представників працевлагодів із представниками ВНЗ; 3) розширення взаємодії державних установ, вищих навчальних закладів і працевлагодів.

5. Мобільність студентів.

Згідно класифікації країн залежно від їх ВВП (внутрішній валовий продукт) на душу населення, проведеної МВФ (Міжнародний валютний фонд) і Всесвітнім Банком, тільки 6 країн-учасниць входять до першої десятки найбільш розвинених країн світу. всі останні країни займають у цьому списку із 166 позицій місця, які починаються з позиції 114. Швейцарія, як високо-розвинена держава, приймає значну кількість іноземних студентів (17% від загальної кількості студентської молоді за даними на 2002 рік) [2, с.91].

Окрім економічного фактору політика мобільності студентів залежить ще й від імміграційної політики краї-

ни, тому для просування мобільності студентів необхідно забезпечити сприятливі юридичні умови. Метою країн у галузі мобільності є зростання кількості студентів, що залучаються до цього процесу: Швейцарія планує досягти 20% мобільності до 2020 року, Україна відноситься до тих країн, у яких національна політика з розвитку мобільності полягає тільки у реалізації європейських програм мобільності (Еразмус, Еразмус-Мундус, Темпус).

6. Економічна криза і вища освіта.

Найбільш важливим наслідком економічної кризи 2008-2009 років стали коливання бюджету вищої освіти, які проявляються по різному: у більшості країн зміни бюджету 2009-2010 академічного року у порівнянні з бюджетом 2008-2009 років були позитивними; 5 країн не показали ніяких змін у бюджеті вищої освіти, а 10 країн зареєстрували зменшення бюджету. Швейцарія показала зростання бюджету на 5 %, а Україна зменшила бюджет вищої освіти більш ніж на 5%.

Разом із тим, криза не привела до зменшення обсягу прийому студентів, або припинення допомоги. Для того, щоб полегшити наслідки кризи в деяких країнах-учасницях збільшують кількість бюджетних місць і посилюють соціальну допомогу студентам. Криза виявила, що галузями пріоритетної уваги у наступному десятиріччі Болонського процесу мають бути соціальні аспекти і галузь неперервної освіти.

Аналіз основних характеристик сучасного стану вищої освіти Швейцарії та України у контексті Європейської інтеграції свідчить про наявність спільних рис та розбіжностей національних систем освіти.

Порівняння вищої освіти Швейцарії та України було проведено за такими параметрами: основні категорії студентів, які мають низьку представленість у вищій освіті; бюро по забезпеченню якості – член європейської асоціації по забезпеченню якості у

вищій освіті; назва цього бюро; інші національні організації забезпечення якості; Лісабонська угода про визнання дипломів; постанова про визнання документів про різні форми попередньої освіти; статус цієї постанови; Національна система кваліфікацій; існуюча кредитна система; додаток до диплому; показники національної мобільності студентів; завдання країн у цій галузі.

Найбільш явні розбіжності у системі освіти Швейцарії і України спостерігаються більш ніж у половині факторів, за якими проводився порівняльний аналіз. Загальна тенденція полягає у тому, що Швейцарія випереджує Україну у виконанні вимог Болонського процесу з реформування освіти (Швейцарія підписала Болонську Декларацію у 1999 році, Україна – у 2005 році). Ці розходження визначаються у таких показниках: 1) структура дипломів та циклів: Швейцарська вища освіта застосовує першу модель Болонського процесу – 180+120 кредитів, тобто три роки бакалавріату+2 роки магістратури; в українській вищій освіті застосовується третя модель: 240+60/90 кредитів – 4 роки бакалавріату + 1 рік для одержання диплому спеціаліста, 1,5 магістратури; 2) інструменти Болонського процесу: із трьох рекомендованих інструментів – ЄКТС, додаток до диплому і Національна система кваліфікацій – у Швейцарії уведено два перших інструменти, а Національна система кваліфікації знаходиться на етапі розробки; щодо України то в вищу освіту введена тільки ЄКТС; 3) якість освіти: забезпечення якості освіти у Швейцарії гарантується спеціальним національним органом, автономним від офіційних державних органів; щодо України функція контролювання і забезпечення якості освіти повністю покладена на спеціальні відділи міністерства освіти і науки, що свідчить про централізований характер регулювання процесів вищої освіти в Україні; 4) соціальні аспекти: на цьому рівні визначається деяка по-

дібність підходів Швейцарії і України до виокремлення категорій студентів, що мало представлені у вищій освіті, з тією різницею, що в Україні особливою категорією абітурієнтів є мешканці сільської місцевості; 5) мобільність студентів: Швейцарія має чітко визначені завдання у цієї галузі, щодо України то офіційна інформація з даного аспекту відсутня.

Неперервна та гуманітарна освіта Швейцарії і України потребують особливої уваги при їх опису у порівняльному аспекті. Спільною рисою післядипломної освіти у Швейцарії та Україні є її націленість на адаптацію до соціально орієнтованої, глобалізованої економіки, на інтеграцію у Європейський простір освіти, на виконання положень Болонської Декларації щодо формування фахівця нового гатунку, який був би здатним постійно оновлювати знання, орієнтуватися у складних інформаційних потоках та мав мотивацію до науково-дослідницької роботи.

Як у Швейцарії, так і в Україні післядипломна освіта надається у закладах вищої освіти і визнається невід'ємною складовою частиною вищої освіти на підставі спеціального законодавства. Отже, післядипломна освіта підпорядковується тим же органом, що і вищий навчальний заклад, і фінансується із тих же джерел. З цієї точки зору керування післядипломною освітою в Україні має більш централізований характер, бо вона, як і уся освіта взагалі підпорядкована Міністерству освіти та науки України і фінансується із бюджету вищого навчального закладу та додаткових джерел фінансування.

Розходження між післядипломною освітою Швейцарії та України полягає у тому, що післядипломна освіта у Швейцарії (Formation postgrad) розглядається як така частина неперервної освіти (formation continue), яка завершується видачею диплома або сертифіката відповідного рівня (CAS,DAS,MAS). В Україні післядипломна освіта – це різноманітні орга-

нізаційні форми (перепідготовка, підвищення кваліфікації, спеціалізація, стажування, навчання в аспірантурі та докторантурі), що завершуються державною атестацією та присвоєнням кваліфікації відповідного рівня, тобто післядипломна освіта дорівнює попередній освіті дорослих.

Спільною проблемою для системи післядипломної освіти Швейцарії та України є формування змісту навчання із урахуванням соціального статусу фахівця, попередньо здобутої їм освіти,

досвіду діяльності, його індивідуальних інтересів і потреб.

Порівняння післядипломної освіти Швейцарії та України дає підставу вважати, що незважаючи на різні економічні і політичні контексти, у яких розвивається освіта у цих країнах, та деяке випередження Швейцарії у темпах виконання вимог Болонського процесу, Україна за своїм потенціалом спроможна виконати головне завдання Болонської Декларації – забезпечення навчання впродовж життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глузман А. В. Тенденции развития университетского педагогического образования в Украине: дисс. ... доктора пед. наук: 13.00.04 // А. В. Глузман. – К, 1997. – 482 с.
2. Носков В.І. Проблеми вищої освіти у контексті європейської інтеграції / В. І. Носков, О. В. Мірошніченко, А. В. Кальянов // Гуманітарні науки. – 2003. – № 2 (6). – С. 90-93.
3. Черток Л.П. Діалог культур у післядипломній гуманітарній освіті Швейцарії: дисс....канд.пед.наук: 13.00.01/ Л.П.Черток.- Ялта, 2011. – 170 с.
4. Focus sur l'enseignement superieur en Europe 2010 : l'impact du processis de Bologne,- Agence executive « Education, audiovisuel et culture », Bruxelles : Eurydice, 2010,158 p. EACEA P9, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.eurydice.org>